

TOLNAI GÁBOR: *Erdély magyar irodalmi élete.* 2. kiad. Szeged, 1933. 141 l.

A könyv előszava hangsúlyozza, hogy az erdélyi irodalom vizsgálatában nem esztétikai szempontok vezetnek, hanem az erdélyi irodalom kialakulásának körülményeit, a közönség és az irodalom kapcsolatának tényezőit (folyóiratok, napisajtó, irodalmi egyesületek, könyvkiadás stb.) vizsgálja s „csak szerény adalék kíván lenni egy későbbi, esztétikai szempontokat is szem előtt tartó erdélyi irodalomtörténethez“. Általában azt lehet mondani, hogy célja szerint lelkiismeretesen és az ide vonatkozó irodalom megközelítőleg teljes ismeretével foglalkozik Erdély irodalmi és közművelődési életével. Munkája azonban többször elárulja, hogy csak egyoldalú forrásokból és nem közvetlenül ismeri Erdély irodalmi életét. Az erdélyi tudományosság kérdését és vele kapcsolatban az Erdélyi Múzeum-Egyesület szerepét a Molter Károly cikke (Erdélyi Helikon, 1931.) nyomán és vele egyező lelki magatartással ítélni meg még akkor is fölületesség és módszertani tévedés, ha nem zajlott volna le azóta az erdélyi tudományosság és az Egyesület életében céltudatos munkában eltelt néhány évtized. Ha sok belső mozzanatot ismert volna, bizonyára más képet formált volna magának az erdélyi tudományosság másfél évtizedes multjáról.

Szta.

4. Nyelvtudomány.

Anyanyelvünk. A helyes és tiszta magyarság kézikönyve. Idegen szavak szótára. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ „Nyelvőr“-jének erdélyi kiadása. Az erdélyi részt szerkesztette KACSÓ SÁNDOR. Brassó, 1934. 169 l.

A határokon túli magyar nyelvmentő és nyelvművelő mozgalom közvetítője ez a csinos kiállítású könyv. Kosztolányi Dezső (*Anyanyelvünk*),

Kacsó Sándor (*Anyanyelvünk a kisebbségi sorsban*), Négyesy László (*A magyar nyelv*), Kertész Manó (*Magyar szóban magyar mult*), Körösi Sándor (*Az új nyelvművelő mozgalom jelentősége és eddigi eredményei*), Székely Géza (*Anyanyelvünk a sportéletben*) és Zolnai Gyula (*Nemzeti öntudat a nyelvben*) értékes cikkeit olvassuk benne. A könyvnek mintegy a háromnegyed részét a Balassa József helyes magyarság szótára tölti be. A Szécsi Sándor kisebbségi szótára csak a román nyelvből átvett szóanyagot veszi figyelembe, pedig az erdélyi magyar nyelvet sokkal inkább fenyegetik a mondat szerkezeti idegen hatások. Ezekre is jó lett volna tekintettel lenni. Az is hiányossága, hogy elhanyagolja a közép- és főiskolai ifjúság idegen szókincsét, holott a könyv éppen az értelmiség részére készült. A kiadó *Agisz*-szövetkezet közművelődési szakosztályának arra kellene törekednie, hogy a könyv a magyar ifjúság kezébe kerüljön, s ezért olcsóbbra kellene szabnia az árát.

Szta.

FEHRENTHEIL-GRUPPENBERG LÁSZLÓ: *Hogyan gyűjtsük a helyneveket?* Veszprémmegyei Tört. Régészeti és Néprajzi Társulat kiadása. Veszprém, 1933. 14 l.

E kis füzetke gyakorlati tájékoztató a helynévgyűjtéssel foglalkozók részére. Meghatározza a helynév fogalmát, csoportosítja azokat a helyrajzi tényezőket, amelyeknek a neveit gyűjteni kell, utasításokat nyújt a gyűjtött anyag technikai feldolgozására, majd a helynévgyűjtés forrásaival foglalkozik (szájhagyomány, okleveles anyag). Nélkülözzük benne a térképvázlat készítésére vonatkozó mintavázlat bemutatását. Némi túlzással hangsúlyozza, hogy a helynévanyag, „melyet a magyar nép talán egy évezredig is épen és sértetlenül őrzött meg, az utolsó évtizedekben romlásnak indult s ez a pusztulás csak a gyorsan végrehajtott gyűjtéssel volna megakadályozható“.

Szta.

KADROVICS LÁSZLÓ: *Muraköz helynevei.* Kny. a Nyelvtud. Közlemények 48. kötetéből. Bp. 1934. 34. l

A dolgozat tárgya a három nyelvterület ütközőpontjában fekvő Muraköz (a Mura és Dráva folyók összefolyásától nyugatra az osztrák határig terjedő terület) helyneveinek (helyesen: helységneveinek) módszeres vizsgálata. Az itt található helységnevekre az első gyér okleveles adatok a XIII. századból valók, a muraközi falvak első teljes felsorolása 1487-ből maradt reánk. A helységnevek vizsgálatából kiderül, hogy e területet a legrégebb időben is a magyarok és a horvátok vegyesen lakták. A szerző külön csoportokban tárgyalja a fa vagy más növény nevéből, a helyrajzi mozzanatok alapján, az emberi településsel kapcsolatos, a szentek nevéből keletkezett, a birtokos nevével összefüggő és a megfejtetlen etymonu kétes helységneveket. A feldolgozott 122 helységnév közül 107-nek az eredete kielégítő módon magyarázható. A tanulmány módszere az erdélyi helységnevek történetének vizsgálatához is jól használható útmutatásokkal szolgál.

Szta.

SCHILLING ROGÉR: *Dunakömlőd és Németkér telepítés-, népiség- és nyelvtörténete.* Német Philológiai Dolgozatok, LII. sz. Bp. 1933. I—II. r. 180., 134 l. Szövegközi képekkel és 19 melléklettel.

A szerző előbb végezte el munkájának a II. részében összeállított nyelvjárási anyag gyűjtését s csak azután fordult a figyelme a levéltárak telepítés- és népiségtörténeti anyaga felé. Mivel itt kincstári telepítésről van szó, az ilyen telepítéseket pedig szigorú előírások és utasítások szerint végezték, a szerző pontról pontra hűségesen nyomon követhette a telepítés minden egyes mozzanatát s olyan kimerítő részletességgel tárhatta fel, amilyenre a külföldi német nyelv-szigetek történetében sincsen példa.

Munkája így mintaszerű telepítéstörténeti feldolgozás, s értékét még emelik az egykorú képek és térképek fénynyomatos hasonmásai, a telepítési iratok másolatai és a nyelvi sajtások feltüntető hártypapír-ábrák. A nyelvtörténeti részben a Sprach-Atlas alapján tisztázza az érdekes frank-német színeződésű két falu nyelvjárástörténetével kapcsolatos összes kérdéseket.

Szta.

SCHWARTZ ELEMÉR: *Dülönév és telepítéstörténet.* Egy. Phil. Közlöny, 1933. 175—182. l.

A szerző a nyugatmagyarországi helységnevek kutatója s ebben az értekezésében a dülönév és a telepítéstörténet egymáshoz való viszonyát vizsgálja. Helyesen figyelmeztet arra, hogy legyünk óvatosak az okleveles helynévanyag felhasználásában, különösen ha a régebbi oklevelek újabbkori átírásáról van szó. Rámutat arra, hogy a török háborúk után betelepített németek megtartják ugyan a helységnevet, de a határ új felosztásával az újonnan érkezett vendégek sehol sem fordítják le a helyneveket németre, hanem új német névvel illetik a helyneveket. Abban is igaza van a szerzőnek, hogy a XVIII. századi és későbbi helynevek is csak a saját korukról beszélnek s régebbi időkről alig tudnak felvilágosítást nyújtani. Hozzátehetjük, hogyha telepítéstörténeti adatok támogatják a helynév (szerzőnk kifejezése szerint: dülönév) kutatást, a helynevek is igen érdekes adatokkal szolgálhatnak egy-egy települési egység, esetleg egy egész vidék népiségtörténeti képének megalkotásához.

Szta.

TREML LAJOS: *A magyarországi latin s-ezés az oláhban.* Magyar Nyelv, 1933. 25—37. l.

Mivel a román nyelvészeti irodalomban csak elvétve lehet találkozni azoknak a latin hatásoknak az említésével, amelyek a magyarság köz-

vetítésével érték a román nyelvet, a szerző a szóba kerülhető hatások közül az s-ezés kérdését vizsgálja ebben a tanulmányában. Megállapítja, hogy e jelenségben szó sem lehet valami vulgáris latin sajátság szakadatlan folytatásáról, hiszen e sajátságokra adatokat először a Todorescu-töredékben (XVI. sz.) találunk. A források legnagyobb része a magyarországi latinság hatását kétségtelenné teszi. Állításait a szerző egy sereg példával világítja meg, majd hosszasan időzik a *școală* (iskola) szó eredeténél s megállapítja, hogy ez a szó nyelvtörténeti okokból nem sorolható a román nyelvős-latin szókészletéhez. *Szta.*

WEIDLEIN JÁNOS: *Német dülöneveink jelentősége a magyar tudományosság szempontjából.* Egy. Phil. Közlöny, 1933. 183—186. l.

Ez a rövid, de gyakorlati szempontból sok érdekes megfigyelést tartalmazó cikk megállapítja, hogy „ha a dülönév (helynév) kutatás terén, mint mindenütt, ahol a mult összefüggéseit kell feltárnunk, nyugodt tárgyilagossággal, alapos történeti és nyelvészeti ismeretekkel, tartós, odaadó munkával és nagykörű adatmennyiséggel dolgozunk, és nem akarunk csapongó fantáziával előre megállapított véleményeket igazolni általuk, helytálló eredményekhez juthatunk, amelyek számos tudományagnak új anyagot és új lendületet fognak adni“. Néhány találó példát sorol fel a helynevek helytörténeti, növényföldrajzi és nemzetgazdaságtani vonatkozásaira és egy kis térkép vázlatot közöl a Sió—Sárvíz—Kapos környékén feküdt egykori és mai helység-elhelyezkedések helynevek alapján felvázolható változásainak szemléltetésére. *Szta.*

5. Történettudomány.

ASZTALOS MIKLÓS: *A nemzetségek története Magyarországon betelepülésüktől máig.* Bp. 1934. Lantos, 124 l.

A nemzetiségi kérdés első szélesebb horizontú történeti megvilágítása. Szerzője úgyszólván az egész magyar történelmet végigköveti, hogy a probléma fejlődését feltárhassa s egyben a világtörténeti háttérét is megrajzolja. Szerinte a nemzetiségek tömörülése Közép-Európában szoros kapcsolatban áll az osztrák-magyar monarchia kialakulásával; a nemzeti öntudatosodás kezdetei viszont az első lépéseket jelentik a monarchia széthullása felé. Ez az összetett, kevert fajú államalakulat a francia forradalom óta „egy középkorból megmaradt rekvizitum-elv“: a birodalom elve alapján állt, míg Európa a faji-nemzeti gondolatot tette államéletének központjává. Asztalos Miklós részletes rajzát nyújtja a magyar reformkor nemzetiségi mozgalmainak, amelyek már nem tudott sikert aratni a dualizmus politikája, hanem megtört. Gazdag adattárt kapunk Közép-Európa mai államainak nemzetiségi megoszlásáról. A nagy gonddal és színesen írott tanulmány a nyugati vérségi kötelekekre támaszkodó nacionalizmusok tanulságait érvényvesítí azon a földterületen, ahol a nemzeti gondolatnak ilyen fogalmazása ismeretlen volt. Ez alapvető hibája. *S. I.*

GRATZ GUSZTAV: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867—1918.* I—II. Bp. 1934. 413., 420. l. Magyar Szemle.

A Magyar Szemle Könyvei sorozatban kiemelkedő jelentőségű e munka, amely 39 fejezetben a kiegyezéstől a világháborút követő összeomlásig Magyarország történetének a félszázadát tekinti át. A részletek lelkiismeretes feldolgozása, a korszak tárgyilagos szemlélete, az események és személyek iránt az előítélettől ment magatartás emelik értékét a magyar világtörténetének első részletes feldolgozásáig. Még külön érdeme, hogy az utolsó